

Róźiewicz, Jerzy

Wagowie w kulturze polskiej. Sesja popularnonaukowa w Łomży, 25-26 listopada 1972 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 18/2, 404-408

1973

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

i omówił jego znaczenie jako twórcy polskiego przemysłu naftowego oraz działacza politycznego i społecznego. Następnie — osobom zasłużonym dla rozwoju polskiego przemysłu naftowego — wręczono medale Ignacego Łukasiewicza. Po zakończeniu uroczystości, uczestnicy jej udali się pod pomnik Łukasiewicza gdzie złożono wieńce; wieńce złożono także na grobie Łukasiewicza w Zręcinie oraz w Bóbrce przed pamiątkowym obeliskiem, ustawionym tam w 1872 r. przez Łukasiewicza.

W dniu 24 września odbyła się w Krośnie jeszcze jedna sesja naukowo-historyczna pod nazwą *Wczoraj dziś i jutro polskiego przemysłu naftowego*. Zorganizowało ją Stowarzyszenie Naukowo-Techniczne Inżynierów i Techników Przemysłu Naftowego w Polsce. Obradom przewodniczył prof. Stanisław Wdowiarz.

Na sesji wygłoszono następujące referaty: *Łukasiewicz — twórca lampy naftowej* (doc. Jerzy Hołubiec); *Dorobek i perspektywy polskiego górnictwa naftowego* (dr Piotr Karnkowski); *Dorobek i perspektywy rozwoju przemysłu rafinerii ropy* (mgr inż. Władysław Zajeziński); *Dorobek i perspektywy rozwoju transportu, magazynowania i dystrybucji produktów naftowych* (J. Banasik). Dostarczyły one wiele ciekawego materiału dotyczącego — tym razem — głównie współczesnego stanu polskiego przemysłu naftowego. Po wygłoszeniu referatów odbyła się interesująca dyskusja.

Jan Józef Cząstka, Stanisław Brzozowski

WAGOWIE W KULTURZE POLSKIEJ

Sesja popularnonaukowa w Łomży, 25—26 listopada 1972 r.

Ziemia Łomżyńska wydała kilku wybitniejszych przedstawicieli nauki i kultury polskiej. Z nią związani byli: Zygmunt Gloger (1845—1910), autor kilkudziesięciu poważnych prac naukowych (m. in. *Encyklopedii staropolskiej*, *Budownictwa drzewnego i wyrobów z drzewa*, *Roku polskiego*, *Księgi rzeczy polskich*, *Pieśni ludu polskiego*, *Dawnej Ziemi Łomżyńskiej*, *Geografii historycznej ziem dawnej*

Polski, *Słownik gwary polskiej i imion własnych w polskiej ziemi historycznej*) Feliks Bernatowicz (1786—1836), m.in. autor romansu historycznego, opartego na wzorach powieści Waltera Scotta, *Pojata córka Lizdejki...*, pedagog i dyrektor Instytutu Głuchoniemych i Ociemniałych w Warszawie Jakub Falkowski (1775—1848) oraz pedagog i historyk Tomasz Sylwester Dziekoński (1790—1875), Wawrzyniec Wysocki (ur. w 1795 r.) i Leon Rzecznowski (1818—1887). W Ziemi Łomżyńskiej urodził się także znany filozof, znawca Platona, Wincenty Lutosławski (1863—1954)¹.

¹ Zob. H. Czernek: *Zastężeni ludzie Ziemi Łomżyńskiej i Wiskiej*. „Literatura Ludowa” 1962 nr 4—6 s. 37—41.

Wśród zasłużonych ludzi dla Ziemi Łomżyńskiej również szczególne miejsce zajmuje ród Wagów, z którego najbardziej zasłużyli się nauce polskiej Teodor (1739—1801), Antoni (1799—1890) i Jakub (1800—1872). Właśnie im poświęcona została sesja popularnonaukowa w Łomży, zorganizowana przez kilka instytucji naukowych i kulturalnych, a przede wszystkim przez Powiatową i Miejską Bibliotekę Publiczną w Łomży oraz Zakład Historii Nauki i Techniki PAN.

Sesja ta po żagańskiej² i płockiej³ była następną z serii organizowanych przy pomocy Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN popularnonaukowych spotkań, odbywanych z okazji Międzynarodowego Roku Książki.

Na sesję do Łomży, obok społeczeństwa miejscowego, przybyło wiele osób z Białegostoku, Warszawy, Krakowa i innych miejscowości. Telegramy z życzeniami owocnych obrad przysłały liczne instytucje i osoby, które nie mogły osobiście uczestniczyć w spotkaniu. Zebraną publiczność powitał sekretarz KP PZiPR w Łomży mgr Zenon Świtaj, oddając następnie przewodnictwo prezesowi Polskiego Towarzystwa Historycznego, prof. Stanisławowi Herbstowi. Prof. Herbst w zagajeniu zwrócił uwagę, że losy rodziny Wagów są ściśle związane z Ziemią Łomżyńską i jej tradycjami kulturalnymi. On też odczytał komunikat nadesłany przez doc. Jerzego Wiśniewskiego z Krakowa o pochodzeniu rodziny Wagów. W komunikacie wyjaśniono, iż rodzina Wagów jest pochodzenia prusko-jaćwieckiego, której przodkowie osiedlili się pod Łomżą na przełomie XIV/XV w.

Ryc. 1. Fragment sali obrad

O Teodorze Wadze i jego wkładzie do kultury i nauki polskiej mówił doc. Józef Babicz. Po przedstawieniu krótkiego życiorysu i działalności pedagogicznej Wagi referent wyróżnił trzy dziedziny, w których zaznaczył swój udział uczoney, a mianowicie: historię, geografię i prawodawstwo.

² Zob. sprawozdanie z tej sesji w nrze 4/1972 „Kwartalnika”, s. 799—804.

³ Zob. sprawozdanie w nrze 1/1973 „Kwartalnika”, s. 189—191.

Zdecydowanie największą sławę przyniósł T. Wadze napisany przez niego podręcznik historii i geografii, wydany w 1767 r. pt. *Krótkie zebranie historii i geografii polskiej*, a w następnych 19 dalszych wydaniach znany jako *Historia ksiąząt i królów polskich*. Część dotycząca geografii odpowiada ówczesnym ujęciom traktowania historii narodów łącznie z ich geograficznym rozmieszczeniem. Wynikało to z wcześniejszych, a formułowanych teoretycznie za życia Wagi przekonań, że „geografia jest podstawą historii, a historia to wprowadzona w ruch geografia” (Herder), czy też „historia jest opisem pod względem czasu, a geografia pod względem przestrzeni” (Kant). W dziele Wagi geografia jednak odgrywała przeważnie służebną rolę wobec historii.

Na dorobek T. Wagi w zakresie prawa składa się kilka przekładów z francuskiego, a przede wszystkim nowa edycja *Inwentarza praw, statutów, konstytucji koronnych i W. Księstwa Litewskiego* oraz opracowanie *Kadencje sądów ziemskich i grodzkich*.

Niejako wstępem do referatów poświęconych działalności Jakuba i Antoniego Wagów było wystąpienie mgr Wandy Grębeckiej, która przedstawiła *Stan nauk przyrodniczych w Polsce w połowie XIX w.* Autorka krótko przypominała drogi rozwoju biologii na świecie w tym czasie: omówiła najważniejsze badania w zakresie morfologii zwierząt, prace nad tworzeniem się systemu naturalnego świata roślinnego, rozwój embriologii i fizjologii roślin; podkreśliła rolę teorii ewolucji w dorobku naukowym tego okresu. W drugiej części referatu W. Grębecka skupiła swą uwagę na sprawach polskich, przypominając główne ośrodki naukowe i najbardziej znanych przyrodników polskich oraz omawiając kierunki badań podejmowane wówczas w Polsce i podstawowe prace z zakresu nauk przyrodniczych. Część referatu dotyczyła również kontaktów przyrodników polskich z nauką światową.

Referat prof. Jakuba Mowszowicza poświęcony był działalności naukowej i pedagogicznej Jakuba Wagi. Po kilku informacjach z wczesnego życia botanika, a szczególnie z okresu jego studiów na Uniwersytecie Warszawskim, prof. Mowszowicz przeszedł do analizy podstawowego dzieła J. Wagi *Flora polska* (Warszawa 1847—1848). Poinformował o zakresie i zasięgu geograficznym pracy, jakości opisów gatunków i rodzajów, sposobie zbierania materiałów, o wprowadzanej polskiej terminologii botanicznej. Referent zwrócił uwagę na znaczenie naukowe *Flory polskiej*, będącej do dzisiaj cennym dokumentem zasobów roślinnych uwzględnionego regionu.

Mgr Krystyna Kowalska przedstawiła na sesji referat *Antoni Waga i jego związki z Ziemią Łomżyńską*. Podkreśliła referentka wielką rolę Antoniego Wagi w polskiej zoologii, omówiła liczne jego podróże naukowe (Egipt, Nubia, Europa zachodnia) i gromadzone latami cenne zbiory przyrodnicze. A. Waga zasłużył się nie tylko jako zoolog, warte bowiem przypomnienia są jego zasługi w zakresie organizacji życia naukowego w Polsce, popularyzującego w kraju osiągnięcia nauki światowej (pisał m.in. sprawozdania i tłumaczył niektóre prace przyrodnicze), wreszcie zasłużył się jako historyk nauki (m.in. z jego inicjatywy postawiono pomnik Krzysztofowi Klukowi w Ciechanowcu).

Irena Piotrowska ze Związku Literatów Polskich w Warszawie miała przedstawić referat *Władysław Waga — nieznanый poeta łomżyński*, referentka do Łomży jednak nie przybyła. Na podstawie jej notatek sylwetkę Władysława Wagi (1836—1865), syna Jakuba, omówiła mgr K. Kowalska. W. Waga nieznanый nawet badaczom historii literatury, wiele podróżował, jego poglądy, jak na owe czasy, były bardzo radykalne. Po bitwie pod Miechowem w 1863 r. został osadzony w więzieniu w Krakowie, następnie przebywał na emigracji we Włoszech, gdzie m.in. przyjaźnił się z Adamem Asnykiem. Umarł przedwcześnie, nie rozwijając

swego talentu poetyckiego. W niewielkiej jego spuściźnie literackiej znaleźć można wiele akcentów społeczno-rewolucyjnych.

Po referatach odbyła się dyskusja, w której udział wzięli: prof. Tadeusz Jaczewski, doc. Stanisław Brzozowski i prof. S. Herbst. Prof. Jaczewski, nawiązując do wystąpień mgr W. Grębeckiej i mgr K. Kowalskiej, mówił o dużej roli jaką spełniał Antoni Waga w zapoznawaniu społeczeństwa polskiego z najnowszymi osiągnięciami nauki europejskiej, przez co sprawiał, że opóźnienia w stosunku do niej były znacznie mniejsze. Doc. S. Brzozowski z kolei zwrócił uwagę, że Wagowie reprezentowali typowy dla owych czasów prowincjonalny nurt badaczy działających na polu nauki. Stosunki polityczno-gospodarcze determinowały wybór przez nich tematów regionalnych. Uzupełniając ogólną wiedzę o naszym kraju, dawali wyraz jego umiłowania, swoiście pojętego patriotyzmu. S. Brzozowski upominał się również o szersze potraktowanie zasług dla rozwoju polskiej botaniki ośrodka krzemienieckiego, a też przypomniał, iż kształtowanie się polskiej terminologii botanicznej sięga tradycjami na kilka wieków przed Jakubem Wagą.

Prof. S. Herbst podał przykład szerokich zainteresowań Antoniego Wagi, który będąc w Petersburgu sporządził odpis znajdującego się w Cesarskiej Bibliotece Publicznej rękopisu *Krótką nauka budowania dworów*, wydane następnie drukiem.

Ryc. 2. Zwiedzanie wystawy dorobku naukowego rodziny Wagów

Z okazji sesji zorganizowano w czytelni Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej wystawkę obrazującą dorobek naukowy rodziny Wagów. Zgromadzono na niej fotokopie i oryginały listów, portrety, książki, opracowania. Organizatorzy sesji zadbali również o inne imprezy towarzyszące, jak złożenie kwiatów pod

pomnikiem Jakuba Wagi i na płycie jego grobowca oraz wycieczki do Grabowa, Szczuczyna i Nowogrodu.

Szczególnie interesująca była wycieczka do Muzeum Kurpiowskiego na wolnym powietrzu w Nowogrodzie, gdzie zapoznawała gości z kulturą materialną i duchową Kurpiów kierownik skansenu p. Jadwiga Chętnikowa. Tutaj, w dworku na placu Ziemowita, zwiedzono również m.in. wystawę poświęconą piewcy Kurpiowszczyzny i twórcy Muzeum w Nowogrodzie doc. drowi Adamowi Chętnikowi.

Wydaje się, że sesja była sporym wydarzeniem kulturalnym w środowisku łomżyńskim, bezsprzecznie przypomniawszy zasłużone postaci dla tej Ziemi i spopularyzowała ich dorobek w nauce polskiej. Słowa uznania za zorganizowanie tej sesji należą się Powiatowej i Miejskiej Bibliotece Publicznej w Łomży, a szczególnie jej kierownicze p. Helenie Czernek. Zakład Historii Nauki i Techniki w imię dobrze rozumianej popularyzacji historii nauki winien częściej włączyć się i uczestniczyć w podobnych imprezach.

Jerzy Róziewicz

OGÓLNE ZEBRANIE NAUKOWE ZAKŁADU HISTORII NAUKI I TECHNIKI PAN

W dniu 10 stycznia 1973 r. odbyło się pod przewodnictwem prof. Bogdana Suchodolskiego ogólne zebranie naukowe Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Wygłoszone zostały na nim dwa referaty: prof. Waldemara Voisé *Współczesne społeczności uczonych* oraz dra Waldemara Rolbieckiego *O towarzysztwach naukowych jako typie instytucji, dziejowych prawidłowościach ich rozwoju, obecnym kryzysie i perspektywach przyszłości*. Zebraniem tym Zakład wznowił, przerwana przed kilku laty, akcję swych ogólnych zebrań naukowych.

Referat dra Rolbieckiego drukowany jest — w rozszerzonej nieco wersji — w niniejszym numerze „Kwartalnika” teteż wypada przedstawić jedynie problemy poruszane w referacie prof. Voisé. Prof. Voisé półtora roku zajmował się zagadnieniem rozwoju i znaczenia nowożytnych społeczności uczonych¹. Wchodził on w skład grupy uczonych rekrutujących się z wielu krajów europejskich i pozaeuropejskich, która z inicjatywy Międzynarodowej Unii Historii i Filozofii Nauki a na zlecenie UNESCO wykonała odpowiednie studia i przeprowadziła (w latach 1969 i 1970) kilka roboczych dyskusji. Celem badań było przede wszystkim — choć nie wyłącznie — ukazanie państwu Trzeciego Świata wspomnianego wyżej zagadnienia, interesującego je ze względu na ich własną politykę naukową. Po przedstawieniu genezy i charakteru zagadnienia, prof. Voisé dokonał historyczno-pojęciowej jego prezentacji, rozważając dokładnie pojęcie „społeczności uczonych”. Dalej, omawiając strukturę społeczności uczonych w kontekście wymogów polityki naukowej, zwrócił uwagę na sprawę planowania badań naukowych oraz na rolę tradycji w ich organizowaniu. Tradycji takich niektóre z państw Trzeciego Świata nie posiadają w ogóle, natomiast dawne zwyczaje innych w tym zakresie, np. Indii czy niektórych krajów arabskich utrudniają im zorganizowanie nowożytnych społeczności uczonych.

Właściwe funkcjonowanie tych społeczności zależy obecnie — zdaniem refe-

¹ W tym roku ma ukazać się w serii *Omega* — Wydawnictwa „Wiedza Powszechna” książka prof. Voisé o społecznościach uczonych. Temat ten autor przedstawił krótko w „Zagadnieniach Naukoznawstwa” T. 7: 1971 zes. 3 s. 354—367.